

УДК 811. 161. 2'282. 2 (477. 52/6)

FRAZEMI SA ZNAČENJEM „OBMANJIVATI KOGA”

U HRVATSKOM JEZIKU

Weinberger Helmut

Sveučilište u Innsbrucku,

Innsbruck, Austrija

U članku se izlaže frazeosemantičko polje „obmanjivati koga“ u hrvatskom jeziku. Poslije predstavljanja korišćenih izvora i metode istraživanja obrađuju se devet hrvatskih frazema koji pripadaju ovom polju. Svaki frazem je opskrbljen primjerom uporabe i podacima o frekventnosti.

Ključne riječi: frazeologija; obmanjivati / obmanuti; varati / prevariti; frazeosemantičko polje; hrvatski jezik

Uvod: Od postojećih mogućih načina istraživanja i u tim okvirima raspoređivanja frazeološkog fonda jednog jezika, želio bih da na početku ovog članka napomenem dva koji su, po mom mišljenju, veoma popularni u frazeološkim istraživanjima.

• Prvi način istraživanja ima u vidu komponente frazema – lekseme – koje oni sadrže. Te komponente mogu biti (a) eksplicitno navedene, v. npr. [4], [9], ili (b) perifrazirane u smislu da se navodi semantičko polje kojemu one pripadaju, v. npr. [1], [7], [8]. Dakle, u ovom slučaju polazište je *struktura (forma)* frazema.

• Drugi način istraživanja odnosi se na činjenicu da frazemi mogu biti raspodijeljeni po svom značenju, pri čemu frazeološka sinonimija u ovom slučaju, čini se, igra najveću ulogu. Ovim načinom dobijamo grupe frazemâ sa istim ili bliskim značenjem. On se primjenjuje npr. u [2], [3], [5], [6]. Polazište u ovom slučaju je *značenje (sadržaj)* frazema.

Relevantna pitanja: U ovom radu koristćemo se drugim načinom istraživanja. Poći ćemo, naime, od značenja određene grupe frazemâ, konkretno, od frazeosemantičkog polja sa značenjem „obmanjivati koga“. Pri tome će nas interesirati slijedeća pitanja: Koji su frazemi sa značenjem „obmanjivati koga“ u hrvatskom jeziku? Kako se oni mogu podijeliti po frekventnosti uporabe? Kako se oni upotrijebljavaju u kontekstu?

Izvori i metoda istraživanja: Pošto još ne postoji frazeološki rječnik hrvatskog jezika u kome su frazemi poredani po semantičkom principu, kao izvor za frazeme služio nam je [12]. Sve frazeme iz ovog izvora (pod brojem 1808) unijeli smo u datoteku (u formatu Access) te svaki frazem uvrstili u dotičnu semantičku grupu. Valja razumeti da rečeni način u primjeni nije bio posve jednostavan, budući da pripadnost jednog frazema određenoj semantičkoj grupi nije uvijek jasna. (Donoseći odluku o tome da li jedan frazem pripada ovoj sematičkoj grupi ili ne, mi smo postupali relativno slobodno, naime, nismo uzimali u obzir samo frazeme čija perifraza glasi „obmanjivati koga“, nego i takve frazeme koje se po svojem značenju nalaze u blizini „obmanjivati koga“ [npr. „varati koga“ ili „podvaljivati komu“]). Poneki frazem može, naime, po svojem značenju da pripada mnoštvu semantičkih grupa. U tako navedenim okvirima bili smo u prilici da jednostavnim pretraživanjem datoteke kao rezultat dobijemo samo one frazeme koji

pripadaju frazeosemantičkom polju „obmanjivati koga“. Ovom metodom dobivene frazeme proverili smo pomoću najnovijeg frazeološkog rječnika hrvatskoga jezika [11], te na ovom mjestu predstavljamo samo frazeme iz [12], a koje smo našli i u [11].¹ Cijelokupan broj frazema koje u ovom radu navodimo iznosi devet.

Prezentacija materijala: Frazemi frazeosemantičkog polja „obmanjivati koga“ biće prezentirani na slijedeći način: A. Na prvom mjestu navodi se *sâm frazem* (zamijenljivi elementi navode se u okruglim zagradama, fakultativni elementi u uglastim zagradama dok se rekcija bilježi kurzivom pomoću odgovarajućeg padeža zamjenice *tko* ili *što*). Kada među oblicima koje smo našli u [12] i onima koje smo našli u [11] postoje veće razlike, mi ćemo te razlike posebice zabilježiti. (Razlike koje se tiču samo reda riječi ili dodatnih varijanti nisu posebno naznačene.) B. Na drugom mjestu navodimo *značenje frazema*, t. j. nefrazeološku perifrazu; nju smo uzeli iz [11]. (Iako svi frazemi mogu grubo da se podvedu pod široku semantičku grupu „obmanjivati koga“, ipak se među njima tanje značajske razlike daju primijetiti. Za osvješćivanje tih razlika služi perifraza.) C. Na trećem mjestu slijedi primjer uporabe frazema. Primjeri su po našem mišljenju osobito važni, jer pokazuju kako se frazem ponaša u konkretnom kontekstu. Primjere smo uzeli iz online-korpusa *Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (kratko nazvan „riznica“) koji je dostupan javnosti na adresi <http://riznica.ihj.hr/>. D. Poslije primjera navode se podatci o frekventnosti frazema na temelju google-pretrage. Pri pretrazi ograničavamo se na vršnu domenu *.hr*, navodimo google-upit (skup riječi koji smo uveli u google-pretraživaču) te broj pronađenih rezultata. Razumije se, da taj broj valja uzeti sa izvesnom oprežnošću, budući da google ne može da razlikuje frazeološko od doslovnog značenja (na primjer, kada neka kolokacija ima oba značenja).

I. prodati (prodavati; podvaliti, podvaljivati) komu rog za svijeću ▪ Perifraza: prevariti / varati *koga*, podvaliti / podvaljivati *komu* ▪ Primjer: „Ona opet, ovlaštena od muža da bude kući glava, vjerovala je da znade mnogo više nego treba, da *njoj* nitko ne može *prodavati rog za svijeću*, da ona svakoga otrpve prozre. Njena samouvjerenost bila je od onih kojima je oslonac u dobroti.“ (Ivan Aralica: *Graditelj svratišta*, 1998) ▪ Frekventnost: Google-upit „prodati rog za svijeću“ je pronađen 84 puta. Google-upit „podvaliti rog za svijeću“ je pronađen 5 puta.

II. prevesti koga žedna (žednog) preko vode ▪ Perifraza: prevariti *koga*, namagarčiti *koga*, napraviti *od koga* budalu ▪ Primjer: „Jasno nam je da sit gladnome ne vjeruje, ali se čudim da ste dopustili da i *Vas* ovako *prevedu žedna preko vode*. Njima je u Saboru, Vladi i mnogim drugima upala sjekira u međ, a sve na račun poreznih obveznika.“ (*Vjesnik online*, 2000) ▪ Frekventnost: Google-upit „prevesti žedna preko vode“ je pronađen 54 puta. Google-upit „prevesti žednog preko vode“ je pronađen 77 puta.

III. navesti (navoditi; navlačiti, navući) koga na tanak led ▪ Perifraza: prevariti / varati (nasamariti i sl.) *koga*, prijevarom nagovoriti / nagovarati *koga na što* ▪ Primjer: „Nijedan se bijes s jednim “nećeš” ne potisnu, te gnjevan na njih a još više na se – što se kao kakav žutokljunac dao *navući na tanak led* i upasti u tako jadnu i prozirnu seljačku

¹ Slijedeći frazemi su zabilježeni samo u [12], a ne i u [11]: „dati *komu* pet za devet“; „uhvatiti *koga* na lijepak“ (U [11] nalazimo „uhvatiti se (pasti) na lijepak“ u značenju „dati se prevariti“ [podcrtavanja su moja]); „oderati (derati, guliti) *komu* kožu [s leđa]“ i „zaći *kome* iza leđa“. O njima neće više biti govora.

klopku – stade prijetiti zatvorom, oduzimanjem pokućarske dozvole, [...]“ (Ivan Raos: *Prosjaci i sinovi*, 1984) ▪ Frekventnost: Google-upit „navesti na tanak led“ je pronađen 53 puta. Google-upit „navući na tanak led“ je pronađen 156 puta.

IV. vući (povući, povlačiti) koga za nos ▪ Perifraza: prevariti / varati *koga*, obmanuti / obmanjivati *koga* ▪ Primjer: „Za koji ću dan sve reći i razotkriti. Neki *su me* članovi IO-a ozbiljno *povukli za nos* svojim lažnim obećanjima.“ (*Vjesnik online*, 2000) ▪ Frekventnost: Google-upit „vući za nos“ je pronađen 293 puta. Google-upit „povući za nos“ je pronađen 60 puta.

V. postaviti (postavljati) komu klopku (stupicu, zamku)¹ ▪ Perifraza: podmuklo pokušati nasamariti *koga*, tajno nastojati dovesti *koga* u nepriliku ▪ Primjer: „Trenor Zagreba Lino Červar rekao je nakon utakmice da je bio siguran u to da su Metkovići vrlo dobro analizirali igru svojih nedjeljnih suparnika, pa *im je postavio zamku*: – Metkovići su došli dobro pripremljeni na igru sa dva pivota kod 3-2-1.“ (*Vjesnik online*, 2000) ▪ Frekventnost: Google-upit „postaviti klopku“ je pronađen 76 puta. Google-upit „postaviti stupicu“ je pronađen 78 puta. Google-upit „postaviti zamku“ je pronađen 375 puta.

VI. baciti (bacati; sipati) komu pijesak (prašinu) u oči ▪ Perifraza: obmanuti / obmanjivati *koga*, dovesti / dovoditi *koga* u zabludu ▪ Primjer: „[...] očeva propast *im je svima* dobro došla da se oni ojačaju, da svrate pozornost sa sebe i sa svojih djela na oca i da tako *bace ljudima prašinu u oči*. (Ivo Kozarčanin: *Sam čovjek*, 1937) ▪ Frekventnost: Google-upit „baciti pijesak u oči“ je pronađen 24 puta. Google-upit „baciti prašinu u oči“ je pronađen 54 puta. Google-upit „sipati pijesak u oči“ je pronađen 5 puta. Google-upit „sipati prašinu u oči“ je pronađen 10 puta.

VII. zamazati (mazati) komu oči <čime> ▪ Perifraza: prevariti / varati *koga*, zavariti / zavaravati *koga*, obmanuti / obmanjivati *koga* ▪ Primjer: „Trebalo je još samo *narodu zamazati oči*, izvršiti prijevaru nad hrvatskim narodom, izvesti stvar tako, da narod za ove zakulisne akcije mađarskih i drugih bečkih reacionara ne sazna, [...]“ (Vaso Bogdanov: *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49*, 1949) ▪ Frekventnost: Google-upit „zamazati oči“ je pronađen 480 puta.

VIII. podmetnuti (podmetati) komu [u gnijezdo] kukavičje jaje² ▪ Perifraza: podvaliti / podvaljivati *komu*, nasamariti *koga*, neugodno iznenaditi *koga* ▪ Primjer: „Neodgovorno je i nepristojno iza epiteta lagodno, lepršavo i zabavno, što implicira takva komedija, *podmetati publici kukavičje jaje* – pod zajedničkim nazivnikom prazno, formalno, deklarativno.“ (*Vjesnik online*, 2003) ▪ Frekventnost: Google-upit „podmetnuti kukavičje jaje“ je pronađen 39 puta.

IX. zabiti (zabijati) komu nož u leđa ▪ Perifraza: izdati / izdavati *koga*, podmuklo napasti / napadati *koga* ▪ Primjer: „Preko volje, u nevolji, Luka je ostavio profesionalce iz starih vremena, znajući da među njima ima i onih koji će *mu zabiti nož u leđa*, ali *im je* dodavao nove ljude i stvarao čudne parove.“ ▪ Frekventnost: Google-upit „zabiti nož u leđa“ je pronađen 260 puta. – O pripadnosti ovog frazema frazeosematičkoj grupi

¹U [12]: plesti (praviti, namjestiti) *kome* zamku.

²U [11] bez glagola *podmetnuti*: kukavičje jaje ‘nešto podmetnuto (podvaljeno) *komu*, neugodno iznenadenje’.

„obmanjivati koga“ može da se bude u nedoumici, no vjerujem da značenje „izdati / izdavati koga“ tu pripadnost ipak opravdava.

§ 5. O motivaciji frazema frazeosemantičke grupe „obmanjivati koga“: Kod najvećeg dijela frazemâ očigledna je metaforizacija. Na primjer: tko nekome prodaje bezvrijedan rog umjesto svijeće, taj ga vara, obmanjuje. Samo frazem *podmetnuti (podmetati) komu [u gnijezdo] kukavičje jaje* motiviran je na način koji na prvi pogled može da ne bude posve jasan, naime čudnim ponašanjem ptice kukavice, koja „čeka u ranu zoru kad crvendačeva ženka leže jaja. Pa kad crvendačev par (ženka i mužjak) načas napuste gnijezdo, kukavica na brzinu snese u travu svoje jaje, te ga u kljunu odnese i položi među crvendačeva jaja, koja su njezinu jajetu bojom i veličinom i slična. Položivši svoje jaje, ona uzima jedno crvendačevo jaje u kljun, te ga bezobzirno negdje ispusti. Naravno, takvu podvalu crvendačica i crvendač ne primjećuju“ [10, s. 270]. Međutim, paralela koja govori o ponašanju ptice kukavice i čovjeka koji nekom drugome „podmeta kukavičje jaje“ ograničena je, budući da „птице то чине по нагону за одржање, а људи свесно – да би прикрили своје праве намере и остварили их насамаривши другога. Стога израз *подметати кукавичја јая* има јако пејоративно (погрдно) значење“ [13, s. 219].

Zaključak: U izvoru [12] (koji je provjeren izvorom [11]) nalazimo ukupno devet frazema koje možemo svrstati u frazeosemantičko polje „obmanjivati koga“. Svi ti frazemi su manje ili više frekventni, tj. u uporabi su sve do danas. U tom smislu možemo da zaključimo da ovdje dati i opisani izvori na jedan posve valjan način odražavaju suvremenu jezičnu stvarnost.

Literatura

1. Fink Željka. Frazеологизми s numeričkom komponentom (na materijalu hrvatskih ili srpskih i ruskih frazeologizama) / Željka Fink // Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 24, Filozofski fakultet Zagreb. – Zagreb, 1989. – S. 81–96.
2. Fink Željka. Frazemi sa značenjem ‘vrlo daleko’ u ruskom i hrvatskom jeziku / Željka Fink // Filologija, 24–25, HAZU, Razred za filološke znanosti. – Zagreb, 1995. – S. 121–127.
3. Fink Željka. Hrvatski i ruski frazemi sa značenjem ‘vrlo blizu’ / Željka Fink // Suvremena lingvistika, 41–42, Hrvatsko filološko društvo, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. – Zagreb, 1996. – S. 139–144.
4. Fink Željka. Ruski i hrvatski frazemi s komponentama *бог, черт (дьявол)* i *bog, vrag (đavo)* / Željka Fink // Filologija, 27, HAZU, Razred za filološke znanosti. – Zagreb, 1996. – S. 17–24.
5. Fink Željka. Pridjevski i glagolski frazemi sa značenjem ‘jako pijan’ i ‘jako se napiti’ (na materijalu ruskoga i hrvatskoga jezika) / Željka Fink // Prvi hrvatski slavistički kongres: zbornik radova, sv. I. (urednik Stjepan Damjanović). – Zagreb, 1997. – S. 231–241.
6. Fink Željka = Финк Желька. Русские и хорватские фразеологизмы со значением ‘умереть’ / Željka Fink // Studia Russica, XVII (ответственный редактор А. Золтан), Будапештский университет им. Л. Этвеша, Факультет гуманитарных наук, Кафедра восточнославянской и балтийской филологии. – Будапешт, 1999. – S. 268–274.
7. Fink Željka = Финк Желька. Музыкальные инструменты как компоненты хорватских и русских фразеологизмов / Željka Fink // Вестник Международного славянского университета, серия «Филология», том IV, 1, Харьков, 2001. – S. 35–39.
8. Fink Željka. Entomonimi u frazeologiji hrvatskoga i ruskog jezika / Željka Fink // Riječki filološki dani 5 (glavni urednik Irvin Lukežić), Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2004. – S. 139–148.

9. Fink Željka. Hrvatski priložni frazemi s komponentama *dan* i *noć* i njihovi ekvivalenti u drugim jezicima / Željka Fink // *Frazeologické štúdie V, Princípy lingvistickej analýzy vo frazeológii* (editori D. Baláková i P. Durčo), Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, Ružomberok, 2007. – S. 239–250.
10. Ladan T. *Etymologicon. Tumač raznovrsnih pojmova* / T. Ladan. – Zagreb : Masemedia, 2006. – 943 S.
11. Menac Antica; Fink-Arskovski Željka; Venturin, Radomir. *Hrvatski frazeološki rječnik*. – Zagreb : Ljevak, 2003. – 414 S.
12. Petermann, Jürgen; Rittgasser, Stefan. *Kleines Wörterbuch der kroatisch-serbischen idiomatischen Redewendungen mit deutschen Entsprechungen. Phraseologisches Minimum*. – München : Max Hueber, 1980. – 129 S.
13. Šipka Milan = Шипка Милан. *Зашто се каже?* / М. Šipka. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – 294 S.

Вайнбергер Гельмут. Фразеологізми зі значенням «обманювати кого» у хорватській мові / Гельмут Вайнбергер // Учені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2012. – Т. 25 (64), № 2 (1). – С. 65–69.

У статті представлено семантичне поле «обманювати кого» у хорватській мові. Використані джерела й методи дослідження дали можливість опрацювати 9 хорватських фразеологізмів, що належать до цього поля. Кожний фразеологізм наведено з відомостями щодо його вживання в контексті й частоти використання.

Ключові слова: фразеологія, обманювати / брехати, фразеосемантичне поле, хорватська мова.

Weinberger Helmut. Phrasemes Meaning “to Deceive Someone” in Croatian. / Helmut Weinberger // Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. – Series: Philology. Social Communications. – 2012. – V. 25 (64), №2 (1). – P. 65–69.

In this essay, the Croatian phraseosemantic field “to deceive someone” is being dealt with. First, the sources used are indicated and second the research methods described briefly. Then nine phrasemes of the respective field are discussed in detail. Each phraseme is presented both with its meaning in context and its frequency in language usage.

Key words: phraseology, to deceive, phraseosemantic field, Croatian language.

Стаття надійшла до редакції 5 травня 2012 року